

Minder kinderen gepest op ervaren Kanjerscholen

Lilian Vliek

Samenvatting

Kanjertraining heeft tot doel het welbevinden en de sociale veiligheid van kinderen en jongeren te vergroten en sociale problemen zoals pesten, uitsluiting en depressie te voorkomen of te verminderen. De training wordt in het onderwijs klassikaal gegeven en in een klinische setting aan kinderen die sociaal vastlopen. Uit eerder onderzoek blijkt dat Kanjertraining effectief kan zijn voor problematische klassen en voor kinderen die sociaal vastlopen wanneer psychologen of orthope-

dagogen de training geven. Beginnende leerkrachten blijken de training nog niet volledig te implementeren en bereiken alleen effecten in klassen met veel conflicten. Het huidige onderzoek richt zich daarom op de vraag of Kanjertraining effectief is in klassen met meer ervaren Kanjerleerkrachten.. Op Kanjerscholen die minstens twee jaar met de Kanjertraining werken, blijken aanzienlijk minder kinderen gepest te worden. Bovendien blijkt dat onveilige klassen sterk profiteren van Kanjertraining.

Kanjertraining leert kinderen, ouders en het team op school zich bewust te worden van hun gedrag. Kinderen ervaren wat het effect is van hun gedrag op de ander en ze worden herinnerd aan hun verlangens te vertrouwen te zijn. Ze leren te kiezen voor gedrag dat bij hen past en dat goed is voor henzelf en de ander. Hierbij wordt gebruikgemaakt van groepsinterventies, waardoor kinderen leren verantwoordelijkheid te nemen voor de sfeer in de groep. Op school beoogt Kanjertraining zowel preventief als curatief

te werken; in alle leerjaren wordt geïnvesteerd in het veilig houden van de sfeer en daarnaast biedt de methode veel handvatten voor de aanpak van onveilige klassen. De training voor een veilige sfeer op school wordt gegeven op ongeveer 2.000 basisscholen en 50 scholen voor voortgezet onderwijs (www.kanjertraining.nl). In ongeveer 80 klassen per jaar geven professionele Kanjertrainers (orthopedagogen/psychologen) intensieve interventietrainingen in problematische klassen. Op Kanjerpraktijken worden groepstrainingen

De Kanjertraining is erop gericht het veiliger te maken op school zodat er een sfeer van vertrouwen ontstaat

gegeven door orthopedagogen en psychologen aan kinderen die sociaal vastlopen en hun ouders. De pedagogische aanpak en het gedachtegoed van Kanjertraining worden tevens ingezet in de buitenschoolse opvang, tussenschoolse opvang, voor-school, kinderdagverblijven, sportverenigingen, kerken en buurthuizen.

Effecten bij beginnende kanjerleerkrachten

In 2018 onderzocht het consortium 'Wat Werkt Tegen Pesten' de effecten van veelbelovende antipestprogramma's op basisscholen in Nederland. Kanjertraining was één van de onderzochte

programma's. Hoewel de training niet als hoofddoel heeft pesten te verminderen, kan deze wel een verandering in pestgedrag bewerkstelligen. Dit omdat de training erop is gericht het veiliger te maken op school zodat er een sfeer van vertrouwen ontstaat. In het onderzoek werden leerkrachten in oktober opgeleid om Kanjertraining te geven, waarna in juni van datzelfde schooljaar de effecten van de training werden gemeten. Wanneer alle klassen samen werden genomen, vonden de onderzoekers geen effect van Kanjertraining. Wel bleek dat in klassen met veel conflicten kinderen zich minder gepest voelden na het volgen van de Kanjertraining. Dit was een marginaal significant effect ($p = ,052$).

Meer dan een lesje geven

De bevindingen uit het rapport zijn verrassend, omdat eerder wél positieve effecten werden gevonden voor Kanjertraining wanneer psychologen of orthopedagogen de training gaven in moeilijke klassen of op Kanjerpraktijken. Twee quasi-experimentele studies (Vliek, 2015; Vliek,

Vergelijking rapport met nieuwe cijfers

Om te meten of Kanjerscholen veiliger zijn qua pesten dan niet-Kanjerscholen hebben we het percentage gepeste kinderen van de controlescholen uit het onderzoek 'Wat Werkt Tegen Pesten' opgevraagd. Dit waren scholen die aangaven niet met één van de te onderzoeken methodes te werken. Deze scholen hadden 2.165 kinderen in groep 5 t/m 8. Zij werden in september en oktober 2016 gemeten en nogmaals in juni en juli 2017. De vraag die wij hieruit hebben gebruikt, is 'Kun je aangeven hoe vaak je sinds het begin van het schooljaar bent gepest?' Kinderen konden kiezen uit vijf antwoordopties: Ik ben niet gepest, één of twee keer, twee of drie keer per maand, ongeveer een keer per week en meerdere keren per week. Hierbij hebben we de hoogste twee antwoordcategorieën samengenomen, zodat het percentage kinderen ontstond dat ten minste één keer per week gepest werd. Deze vraag hebben we vergeleken met de vraag 'Kinderen pesten mij op school' uit de Sociale Veiligheidslijst van het leerlingvolgsysteem van de Kanjertraining. Ook hier keken we naar het percentage kinderen dat aangaf minstens één keer per week gepest te worden. Uit alle Kanjerscholen die in september of oktober 2017 de lijst hebben ingevuld via het leerlingvolgsysteem, hebben we de scholen geselecteerd die ten minste de eerste nascholing van de Kanjertraining hebben gehad (na ongeveer twee jaar). De scholen werkten 2 tot 16 jaar met de Kanjertraining (gemiddeld 8 jaar). Klassen kleiner dan acht leerlingen werden verwijderd, omdat er hier sprake zou kunnen zijn van een beperkte representativiteit. Na selectie bleven 7.326 leerlingen van Kanjerscholen over uit groep 5 t/m 8.

Adviezen voor een veilige school

Tien tips vanuit de visie van Kanjertraining:

1. Werk preventief aan een veilige school. Creëer een norm van vertrouwen in de klas.
2. Wees je als schoolteam en ouders bewust van je voorbeeldfunctie. Hoe spreken wij over kinderen, ouders en elkaar?
3. Maak met kinderen, ouders en het team goede afspraken:
 - a. We zoeken een oplossing die goed is voor alle betrokkenen.
 - b. We blijven met respect spreken over en met elkaar.
 - c. Wij (ouders en het team) begrenzen samen het gedrag van kinderen.
4. Herinner kinderen aan hun verlangen om te vertrouwen te zijn.
5. Maak kinderen bewust dat de meeste mensen goede bedoelingen hebben, maar dat het bij iedereen wel eens mis gaat. Als we met vertrouwen naar elkaar kijken, zijn veel 'gedoetjes' snel opgelost.
6. Leer kinderen dat ze verantwoordelijk zijn voor hoe ze handelen. Jij kunt kiezen hoe je doet!
7. Leer kinderen elkaar feedback te geven. Leer hun hoe je op een rustige, respectvolle manier zegt dat je last hebt van iemand. Gaat het door, loop dan weg en ga naar een maatje toe. Gaat het dan nog door, dan ga je naar de leerkracht.
8. Leer omstanders geen aandacht te geven aan vervelend gedrag, zodat het geen status krijgt. Leer kinderen hun vriend aan te spreken op vervelend gedrag.
9. Deel kinderen niet in in daders en slachtoffers. Pesten is een complex probleem waarbij die rollen niet altijd te scheiden zijn en soms een en dezelfde persoon is. Kinderen worden niet in hun kracht gezet door hen te bestempelen als dader of slachtoffer. De 'dader' wordt dan met wantrouwen bekeken en doet al snel iets fout in de ogen van anderen. Het 'slachtoffer' wordt dan als zwak bestempeld, en wordt niet aangesproken op zijn of haar (veer)kracht.
10. Signaleer met een leerlingvolgsysteem minstens twee keer per jaar hoe kinderen zich voelen op school.

Overbeek & Orobio de Castro, 2014); en een gerandomiseerd onderzoek (Vlieg, 2015) geven sterke aanwijzingen dat deelname aan Kanjertraining als klassikale interventie voor conflictklassen in het basisonderwijs of als ouder-kindtraining in een klinische setting leidt tot een afname van externaliserend (bijv. storend gedrag, agressie) en

In het onderzoek 'Wat Werkt Tegen Pesten' werd de Kanjertraining slechts in 2 van de 31 klassen volledig geïmplementeerd

internaliserend gedrag (bijv. depressie, angst) bij kinderen van 8 tot 13 jaar als deze wordt gegeven door een getrainde psycholoog of orthopedagoog. De interventie bleek in die gevallen positieve effecten te hebben op onder andere zelfwaardering, depressieve gevoelens, agressie, verstorend gedrag, problemen met leeftijdsgenoten, het gevoel gepest te worden en de relatie met de leerkracht. Het lijkt er dus op dat de Kanjertraining werkzame ingrediënten heeft waar kinderen met zowel internaliserende als externaliserende problemen van kunnen profiteren.

Een mogelijke verklaring voor het beperkte effect is dat de Kanjertraining slechts in 2 van de 31 klassen volledig werd geïmplementeerd. Het opleidingstraject voor schoolteams en dus de implementatie van Kanjertraining duurt in totaal

vier jaar. Het onderzoek waar het rapport zich op baseert, is daarmee feitelijk te kort om een goed beeld te krijgen van de werking van de Kanjertraining wanneer deze goed en volledig geïmplementeerd wordt. 'Het is meer dan een lesje geven, het is een way of living' zoals ervaren kanjerleerkrachten wel eens zeggen. Kanjertraining leidt leerkrachten op in de manier van kijken naar en het aanspreken van kinderen, ouders en collega's. Het gaat om een mentaliteitsverandering bij het team, de kinderen en de ouders. Het gaat er niet alleen om *wat* ze doen, maar ook *hoe* ze het doen. Dat kost tijd. Ook het Nederlands Jeugdinstituut gaf in een reactie aan dat het niet verwonderlijk is dat sommige effecten klein waren, gezien de korte duur van het onderzoek en de geringe mate van invoering van de interventies.

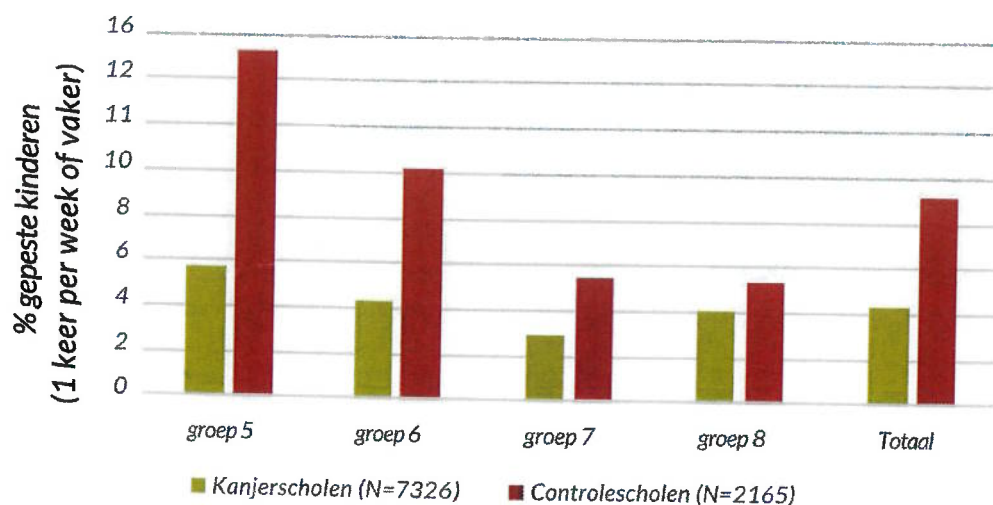
Doordat de onderzoeksresultaten onvoldoende antwoord geven op de vraag of Kanjertraining effectief is, hebben we in het huidige onderzoek onderzocht of Kanjertraining wél effectief is tegen pesten wanneer leerkrachten al langer met de methode werken. We verwachten dat dit inderdaad het geval is, omdat ervaren leerkrachten dan beter in staat zijn om Kanjer taal te spreken en de methode volledig te implementeren. Vanwege de preventieve én curatieve werking wordt bovendien verwacht dat er op scholen waar al langer

In de meest onveilige Kanjerklassen wordt minder gepest dan in de schoolklassen waar geen Kanjertraining wordt gegeven

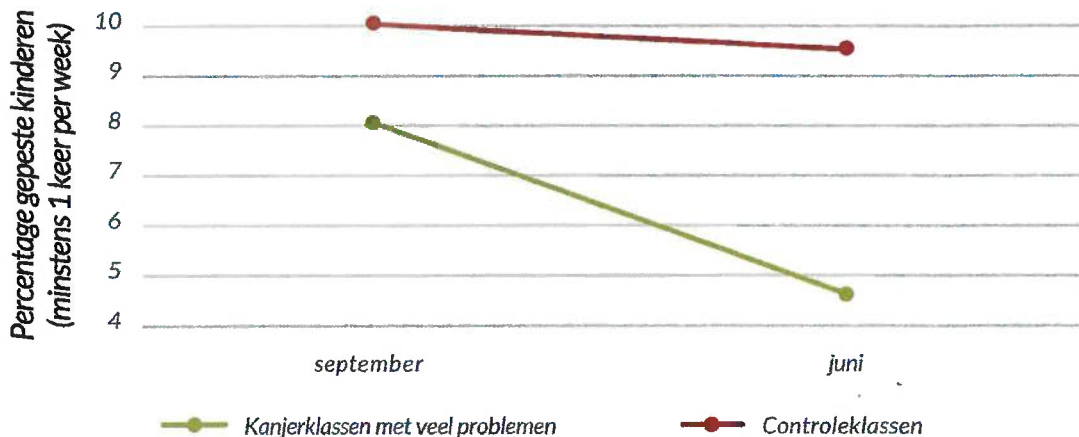
met de methode wordt gewerkt, aan het begin van het schooljaar minder kinderen gepest worden dan op scholen waar niet met een methode gewerkt wordt. Daarnaast hebben we gekeken naar het pestgedrag over de tijd in onveilige klassen.

Minder gepeste kinderen op ervaren Kanjerscholen

Op de Kanjerscholen bleek 4,3% van de kinderen aan het begin van het schooljaar minstens één keer per week gepest te worden. Op de controlescholen was dit 9,2%, een significant hoger percentage ($p < ,001$). Er bleek een groot verschil in percentage gepeste kinderen tussen de groepen (zie grafiek 1). Uit een controle of de scholen vergelijkbaar waren wat betreft het leerlinggewicht, kwamen op dat punt geen significante verschillen. Met andere woorden, ouders hadden gemiddeld

Grafiek 1. Percentage gepeste kinderen op Kanjerscholen t.o.v. controlescholen, uitgesplitst naar groep

Grafiek 2. Percentage gepeste kinderen in 'onveiligste' kanjerklassen vergeleken met controleklassen

een vergelijkbaar opleidingsniveau. De gevonden verschillen in het percentage gepeste kinderen kunnen dus niet hierdoor verklaard worden.

Afname pesten in onveiligste groepen

Wanneer werd gekeken naar de klassen met veel problemen aan het begin van het schooljaar (de onveiligste helft van de kanjerklassen op de schaal 'Klas ziet problemen' van de Sociale Veiligheidslijst van Stichting Kanjertraining), bleek dat 8% van de kinderen op Kanjerscholen minstens één keer per week gepest werd. Opvallend is echter dat in deze Kanjerklassen minder gepest wordt dan in een gemiddelde schoolklas waar geen Kanjertraining wordt gegeven.

Aan het eind van het schooljaar bleek het percentage gepeste kinderen gedaald van 8% naar 4,6%. Dit ligt significant lager ($p < ,001$) dan in de controleklassen, waar het percentage in de hele groep praktisch gelijk bleef (van 10% naar 9,5% aan het eind van het jaar, zie grafiek 2). Uit de herhaalde meting

valt af te leiden dat pesten niet vanzelf over gaat. Hoewel de afname in pestgedrag in de Kanjerklassen niet met zekerheid kan worden toegewezen aan de Kanjertraining, is de afname wel opvallend.

Beleid doorvoeren

Concluderend blijkt dat scholen die met de Kanjertraining werken, in het eerste schooljaar alleen effecten bereiken in klassen met veel conflicten. Wanneer scholen langer met de Kanjertraining werken, lijkt het effect groter te zijn. Op scholen die minstens twee jaar met de Kanjertraining werken, worden aanzienlijk minder kinderen gepest dan op niet-Kanjerscholen. Bovendien profiteren onveilige klassen sterk van Kanjertraining. Het lijkt er dan ook op dat het systematisch doorvoeren van de Kanjertraining van belang is voor het effect op pesten. Pas wanneer leerkrachten meer ervaren zijn in het spreken van Kanjertaal en het Kanjerbeleid wordt doorgevoerd door de hele school, is te verwachten dat Kanjertraining werkt, zowel in klassen met veel als weinig conflicten. Vanuit de visie van Kanjertraining kunnen er tien tips worden gegeven om scholen veiliger te maken. Deze staan in het kader.

N.B. Alle effecten zijn in positieve richting. Een effectgrootte tussen 0,2 en 0,5 is klein; tussen 0,5 en 0,8 gemiddeld en vanaf 0,8 groot (Cohen, 1988).

Met name onveilige klassen profiteren sterk van Kanjertraining

Over de auteur

Dr. Lilian Vliek

(lilian@kanjertraining.nl)

promoveerde in 2015 aan de Universiteit Utrecht op de effecten van Kanjertraining. Ze werkt sinds 2007 als trainer en onderzoeker bij Stichting Kanjertraining.

Geraadpleegde literatuur kunt u vinden op:
www.tijdschriftvoororthopedagogiek.nl.